

Управління витратами підприємств харчової галузі України

Ступінь задоволення інтересів підприємства, перш за все, залежить від результатів його господарської діяльності, які включають не просто отримання прибутку, але і забезпечення стабільного розвитку виробництва. З цим пов'язані можливості реалізації стратегічної мети підприємств. Витрати – це основний обмежувач прибутку і, одночасно, головний фактор ефективності, на рівень якої впливає обсяг пропозиції та управлінські рішення керівництва підприємства в системі господарювання. За цих умов неможливо обійтись без управління витратами виробництва та планування їх величини на перспективу.

На сьогодні, теоретико-методичні розробки та практична реалізація механізму управління витратами як засобу підвищення конкурентоспроможності підприємства харчової промисловості вимагають комплексного аналізу, вдосконалення та адаптації до економічної ситуації в Україні.

Оцінити ефективність формування витрат підприємствами харчової промисловості можна на основі показників рентабельності. З одного боку, рентабельність – відносний показник інтенсивності виробництва, який характеризує рівень прибутковості виробництва. З іншого боку, рентабельність – якісний вартісний показник, що характеризує рівень віддачі витрат у процесі виробництва та реалізації. В таблиці 1 наведено динаміку рівня рентабельності операційної та всієї діяльності суб'єктів господарювання в сфері виробництва харчових продуктів протягом 2015–2020 років.

Таблиця 1

Рівень рентабельності операційної та всієї діяльності підприємств в сфері виробництва харчових продуктів протягом 2015–2020 років

роки	Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств					Рівень рентабельності (збитковості) всієї діяльності підприємств				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		великі підприємства	середні підприємства	малих підприємств	мікропідприємств		великі підприємства	середні підприємства	малих підприємств	мікропідприємств
015	,7	,5	,4	0,7	6,6	3,2	3,6	2,7	3,5	12,2
016	,2	,7	,1	,7	4,1	0,9	0,6	1,1	1,4	6,1
017	,0	,9	,7	,6	4,9	,3	,7	,0	13,9	7,9
018	,2	,4	,1	,3	0,8	,7	,9	,6	0,3	4,2
019	,9	,6	,5	,5	0,1	,5	,3	,0	,5	2,3
020	,2	,6	,3	,7	6,3	0,1	,0	0,2	1,1	8,9

Наведені у табл. 1 статистичні дані надають можливість зробити висновок, що рівень рентабельності операційної діяльності всіх підприємств харчової промисловості України має додатне значення і у 2020 році у порівнянні з попереднім періодом збільшився на 0,3%. Це свідчить про те, що прибуток від операційної діяльності зростає швидшими темпами ніж операційні витрати. Інша ситуація складається з показником рентабельності всієї діяльності, значення якого у 2020 році значно знизилося у порівнянні з 2019 роком і становило –0,1%. Таким чином, у 2020 році загальні витрати зростали швидшими темпами ніж загальний прибуток, що свідчить про неефективність політики управління витратами підприємств харчової промисловості України.

Необхідно відмітити, що найбільш високий рівень рентабельності операційної та всієї діяльності спостерігається на великих та середніх підприємствах. Діяльність мікропідприємств в сфері виробництва харчових продуктів характеризується збитковістю. Враховуючи ситуацію, яка склалася на вітчизняних підприємствах, актуальним є питання пошуку шляхів підвищення ефективності управління витратами господарської діяльності.

Управління витратами можна охарактеризувати як процес цілеспрямованого формування витрат за їх видами, місцями та носіями і постійного контролю рівня витрачання ресурсів, стимулювання економії. Процес стратегічного управління витратами харчового підприємства розглядається як безупинний процес, що базується на використанні принципів і функцій управління у поєднанні стадій життєвого циклу підприємства та стадій управління витратами відповідно до виробленої стратегії.

Вимоги до управління витратами на підприємствах визначаються різноманітними факторами, зокрема:

- зміною умов конкуренції;
- потребами споживачів та виробників (продавців);

- упровадженням гнучкого автоматизованого виробничого обладнання;
- комп'ютеризацією процесу конструювання, контролем над якістю продукції тощо.

Управління витратами на підприємстві передбачає виконання всіх функцій, що притаманні управлінню будь-яким об'єктом: розробку, прийняття й реалізацію рішень, а також контроль за їх виконанням. Функції управління витратами реалізуються через елементи управлінського циклу: прогнозування та планування, організацію, координацію й регулювання, активізацію та стимулювання виконання, облік і аналіз.

Організація системи управління витратами пов'язана з визначенням місць формування витрат і центрів відповідальності за їх дотриманням, а також розробленням ієрархічної системи лінійних і функціональних зв'язків підрозділів та конкретних працівників, які виконують весь комплекс виробничо-господарських та облікових робіт. Формування витрат підприємства може мати, як фінансовий аспект, організаційний аспект так і мотиваційний аспект управління витратами.

В управлінні витратами використовують різноманітні методи управління, а саме: директ-костинг (direct-costing), стандарт-кост (standard-cost), таргет-костинг (target-costing), абсорпшен-костинг (absorption-costing), кайзен-костинг (kaizen-costing), CVP-аналіз, кост-кілінг, бенчмаркінг витрат, LCC-аналіз, метод EVA тощо. Для ефективного управління витратами підприємств харчової промисловості необхідно використовувати сукупність декількох методів, або прагнути до використання найсучасніших із них. Від правильно обраного методу або їх сукупності залежить досягнення ефективності в управлінні витратами підприємства.

Стрімкі інтеграційні процеси України до світового економічного простору вимагають використання комплексу сучасних підходів стратегічного управління підприємствами, які направлені на підтримку власних конкурентних позицій на ринку. Для успішного функціонування підприємств харчової промисловості у таких умовах необхідно ретельно вивчати ринок, переглядати товарний асортимент, здійснювати гнучку цінову політику, реорганізувати закупівельну та збутову діяльність.

Українські підприємства під дією законів ринку та конкурентною боротьбою змушені швидко адаптуватись до змін у ринковому середовищі, уникаючи необґрунтованого ризику. Саме у кризові етапи розвитку підприємств харчової промисловості виникає необхідність детального обліку та аналізу витрат. Серед проблем, які впливають на цю ситуацію, найбільш поширеними є:

- залежність від постачальників сировини та витратних матеріалів;
- унікальність показників оцінки якості, виробничої придатності сировини і готової продукції (сортність, жирність в молочній промисловості, вид у зерновій та м'ясних галузях тощо);
- залежність від якості сировини та виробленої продукції;
- підвищені вимоги контролюючих органів до якості продукції;
- тривалість виробничого циклу;
- високі ризики, пов'язані кліматичними умовами; не точне визначення собівартості різних видів продукції, через використання однакових виробничих потужностей для виробництва її виробництва, непрозорий облік витрат тощо;
- використання некоректних базисних схем розподілу витрат;
- невизначена методика обліку витрат; висока оборотність товарних запасів;
- збільшений попит на системи планування ресурсів, особливо планування грошових потоків.

Для розв'язання цих проблем необхідно сформулювати адаптивний механізм управління витратами харчових підприємств, основними функціями якого є:

- встановлення цілей;
- зовнішній і внутрішній факторний аналіз;
- аналіз витрат за минулий період;
- планування, оптимізація та контроль їх на основі логічного зв'язку «результати – витрати – ресурси», який реалізує цільові методи управління витратами та його принципи в процесі ціноутворення.

Отже, система управління витратами відіграє ключову роль як в обґрунтуванні управлінських рішень під впливом зовнішнього економічного середовища, так і в налагодженні ефективного внутрішньогосподарського управління та створенні ефективного механізму планування, контролю і аналізу витрат. Удосконалення управління витратами підприємств слід розглядати як один із головних чинників підвищення ефективності будь-якої виробничо-господарської діяльності, що забезпечить поліпшення позицій підприємства в конкурентній боротьбі, його стабільне функціонування та динамічний розвиток.

Головна спрямованість управління витратами підприємств, на нашу думку, полягає в оптимізації використання ресурсів підприємства. Система управління витратами підприємства може вважатися досить ефективною лише у тому разі, коли вона дає змогу не лише раціонально використовувати наявні ресурси, а й забезпечувати активний системний пошук можливостей подальшого зниження витрат і, відповідно, забезпечувати розвиток підприємства.